

REMISSVAR

2024-03-26

Dnr Ku2023/01093
Kulturdepartementet
105 33 Stockholm

Betänkande av Kultursamverkansutredningen / Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun (SOU 2023:58)

Bygdegårdarnas Riksförbund (BR) är Sveriges största organisation för allmänna samlingslokaler – öppna för alla med en demokratisk värdegrund.

Bygdegårdsrörelsen är en rikstäckande ideell föreningsrörelse som vid årsskiftet samlade 1469 bygdegårdsföreningar med cirka 250 000 medlemmar.

I bygdegården möts den ideella och professionella kulturen, folkbildningen som utvecklar demokratin och det egna skapandet, där eldsjälarna tar ansvar för arrangörskapet med olika former av kulturella uttryck.

Årligen genomförs cirka 36 000 arrangemang i våra lokaler.

I samband med införandet av Kultursamverkansmodellen var Bygdegårdarnas Riksförbund med att bilda Ideell Kulturallians (IKA) för att ge en samlad röst till de ideella kulturorganisationerna.

Som organisation arbetar vi för att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet – rätten till kulturupplevelser oavsett var du bor, till bildning och att utveckla de egna skapande förmågorna.

Vi arbetar för kvalitet, konstnärlig förnyelse och uppmärksammar särskilt barn och ungas rätt till kultur.

Bygdegårdarna är en hörnsten i svenskt kulturliv.

Sammanfattning

Bygdegårdarnas Riksförbund ser ett stort värde i att utredningen genomförts med uppdraget att modellen ska utvecklas så att den i ökad grad kan bidra till kultur i hela landet och till att de nationella kulturpolitiska målen uppfylls.

Bygdegårdarnas Riksförbund menar att förslaget försvagar civilsamhällets roll, till skillnad mot mycket av det som går att läsa i den inledande texten.

Bygdegårdarnas Riksförbund anser att begreppet civilsamhället är bättre beskrivande för vår del än det fria kulturlivet.

Bygdegårdarnas Riksförbund anser att i stället för en lag som styr samverkan bör en övergripande portallagstiftning för kulturen antas.

Bygdegårdarnas Riksförbund menar att försvagningen gällande samråd och där tagande av kulturplan antas på tjänstenivå i stället för politikernivå minskar det demokratiska inflytandet.

Bygdegårdarnas Riksförbund ställer sig bakom idén om minskad administration – men inte låta det ske på bekostnad av dialogen utan i stället använda nyckeltal både till det regionala stödet såväl som till övriga områden som nämns; exempelvis bibliotek och kultur i skolan (skapande skola).

Bygdegårdarnas Riksförbund förordar också ett mål om att kulturen ska ha offentlig/statlig årlig finansiering om 2 procent av BNP för att kunna utvecklas som kulturnation.

SYNPKUNKTER

1.1 Förslag till lag om samverkan på kulturområdet

Samverkan är en del av ordet i Kultursamverkansmodellen. Grunden och tanken är just samverkan – mellan de tre nivåerna stat, region och kommun. Men även samverkan med det fria professionella kulturlivet och civilsamhället. I det finns ingen motsättning. Bara en möjlighet.

Dialogen har varit ett tillvägagångsätt för att ta fram de regionala kulturplanerna såväl som de kommunala. Även om det finns mer att önska rent generellt så har ambitionen varit god och på sina platser har det fungerat och över tid givits möjlighet till utveckling.

Till skillnad mot vad utredningen säger, varför inte titta på våra nordiska grannländer och kanske framför allt använda Norge som inspiration utifrån deras kulturlag; kulturloven.

I svensk lagtext nämns kulturen såväl i grundlagen som i barnkonventionen men inte som ett explicit ämne.

Att samla detta i en svensk kulturlag skulle kunna innebära att den omfattade såväl de nuvarande nationella kulturpolitiska målen som konstnärlig frihet och armlängds avstånd.

Bygdegårdarnas Riksförbund avstyrker förslaget till en kultursamverkanslag men förordar däremot en utvecklad och övergripande portallagstiftning för kulturområdet.

9.1 Ett vidgat system för kultursamverkan

När Kultursamverkansmodellen infördes, efter olika provomgångar med kulturpåsar och portföljer, ska erkännas att det fanns en oro bland de ideella kulturorganisationerna. Vad skulle denna nya modell innebära? På sina håll en

förväntan att kunna utveckla sin verksamhet genom att kunna få del av mer medel. Men det var ju aldrig avsikten med Kultursamverkansmodellen – att civilsamhällets aktiva skulle få del av dessa medel direkt.

Däremot har det sammantaget inneburit ett närmande mellan å ena sidan stat, region och kommun och å andra sidan civilsamhället – det offentliga och det allmänna. Ideell Kulturallians formalisering som egen organisation och med statligt stöd har kunnat utveckla sin roll som en aktiv part. Regionala kulturallianser har där de bildats kunnat vara med och påverka den regionala kulturpolitiken. Och där de fungerat som bäst lokalt har kommunen och civilsamhället kunnat fånga varandras visioner.

I utredningen nämns den omfattande struktur som gemensamt bildar svenskt kulturliv och som består av många olika delar där civilsamhället beskrivs som en avgörande del för att spridningen av kultur i hela landet kan göras. Att då låta det begreppet försvinna, lyfta in hela den delen i rubriceringen ”fria kulturlivet” riskerar att civilsamhället fjärras än mer.

Så låt en samverkanslag bli en kulturlag (enligt 1.1 ovan), där samverkan är ett verktyg för att uppnå kulturplanernas intentioner.

Så låt kulturplanerna vara kvar och utveckla deras betydelse genom en pågående dialog mellan Kulturrådet, regionerna, kommunerna och övriga parter inom kulturlivet (såsom institutioner, yrkesverksamma kulturutövare och civilsamhället). Kulturrådets nuvarande anslagsgivning till civilsamhället och de yrkesverksamma bör som utredningen föreslår fortsätta.

Bygdegårdarnas Riksförbund avstyrker förslaget till en kultursamverkanslag men förordar däremot en utvecklad och övergripande portallagstiftning för kulturområdet.

Ett rikt kulturliv i hela landet

Vi kan se att i nuvarande nationella kulturpolitiska mål lyfts och beskrivs kulturen utifrån flera olika perspektiv; bildning, interkulturellt utbyte, barn och unga, o.s.v. Detta skapar och bred och djup bild av svenskt kulturliv och hur vi gemensamt kan uppnå ett kulturellt ekosystem.

Vi kan inte bortse att yttrandefriheten är ett viktigt mål och betydelsefullt att nämna också inom kulturområdet, viktigt att lyfta i en demokrati som värnar den enskildes rätt.

Bygdegårdarnas Riksförbund avstyrker förslaget till ny formulering och föreslår att de nuvarande nationella kulturpolitiska målen fortsatt ska vara grunden.

Även kommuner bör kunna omfattas

Bygdegårdarnas Riksförbund ställer sig bakom det förslag som lyfts fram att sätta fokus på det lokala. Ju närmare utövaren, mottagaren som besluten tas kan förståelsen och ägandeskapet öka. Kommunen, den professionella kulturutövaren och civilsamhället kan gemensamt hitta former som passar på den lokala platsen. Att föra över beslut om medelstilldelning till vissa kommuner är inte det mest givna. Ytterligare en modell och system kommer då att utvecklas och det innebär att beslutsvägarna förlängs och det blir fler beslutsytter för civilsamhället.

Bygdegårdarnas Riksförbund avstyrker förslaget i dess nuvarande form men föreslår att modeller för lokal samverkan mellan olika parter lyfts fram och ges stöd att utvecklas.

Ersätt kulturplanerna med levande samverkansbeskrivningar

Trots utmaningen som varit med framtagande av de regionala kulturplanerna har det på sina håll gått framåt. Ibland har även lokala kulturplaner beslutade på kommunal nivå skapats utifrån en gedigen dialog.

Att som engagerad i civilsamhället också vara aktiv på den kulturpolitiska arenan har sannerligen upplevts som en övermäktig uppgift. Men i de bästa stunderna har det fört region, kommun och civilsamhället närmare varandra.

Kulturplanerna blir också en del i det demokratiska arbetet och skapar transparens.

Bygdegårdarnas Riksförbund avstyrker förslaget att nuvarande politiskt beslutade kulturplaner ska ersättas av dokument framtagna på tjänstepersonsnivå.

Det fria kulturlivet och kulturskaparna

När de numer tämligen etablerade benämningarna professionella kulturutövare och civilsamhället föreslås att sammanfogas i det betydligt vagare ”fria kulturlivet” riskerar det civila samhället att försvinna i dialogen. Rubriceringen det fria kulturlivet drar snarare åt den professionella kulturutövaren, den yrkesverksamme konstnären än den som skapar och är engagerad på sin fritid. Att inte fullt ut ta tillvara den på den kraft som civilsamhällesorganisationerna har i form av strukturer, erfarenheter av arrangörskap och unika förmåga att samla såväl professionella som ideella.

Bygdegårdarnas Riksförbund avstyrker förslaget till ny benämning – fria kulturlivet – utan vill se ett fortsatt användande av begreppet civilsamhället.

9.2 Villkor för fördelning av statsbidrag

Bygdegårdarna anser att det finns olika uppdrag för de tre olika nivåerna; stat, region och kommun. Den uppdelningen återfinns även för vår del i civilsamhället. Vi anser att det är rimligt att det upprätthålls och att den huvudsakliga dialogen bör ske på respektive nivå – men att möjlighet ska finnas att ha kontakt över nivågränserna när så är befogat.

Genom att samverka från den yrkesverksamma kultursektorn med civilsamhällets aktörer kan kravet om kultur i hela landet uppfyllas.

Dialogen kan förslagsvis följa den framtagna ”Europeisk kod för idéburna organisationers medverkan i beslutsprocessen”, tillgänglig via MUCF.

<https://www.mucf.se/verktyg/koden-ett-verktyg-inflytande>

Och för att skapa en bra dialog och ett utrymme för utövaren håller vi med om att formuleringen om konstnärlig frihet är viktig för kulturområdet. Men det behövs också ges klara förhållningssätt mellan politiken och konsten genom principen om armlängds avstånd.

Bygdegårdarnas Riksförbund föreslår att principen om *konstnärlig frihet* också kompletteras med principen om *armlängds avstånd*.

9.3 En breddad modell med en ny anslagsstruktur

Kanske den största kritiken kring Kultursamverkansmodellen, när den infördes, var att det inte tillfördes några ytterligare medel. Det innebar att den regionala fördelningen i princip följde tidigare tilldelning som skett via Kulturrådet till de regionala institutionerna. Rimligtvis behövs mer medel in i systemet för att det ska kunna skapas utveckling.

Att ersätta förhandling kring belopp med kulturplanen som grund och med nyckeltal låter som ett klokt förslag. Det torde också ge ökad trygghet och stabilitet för den regionala kulturverksamheten.

Sedan har vi en mer långtgående effekt som berör hela kulturområdet – återväxten av kulturutövare, kulturbesökare och arrangörer. Inom gruppen kulturutövare och kulturarrangörer ser vi dels de ideellt engagerade och de yrkesutövande. Det ideella engagemanget kan handla om eget skapande inom kulturområdet. Vi vet att kulturen får människor att växa, att utvecklas som individer tillsammans med andra och öka förståelsen för andra. Som också nämns i utredningen – de ideella arrangörerna är en betydelsefull del och kanske avgörande för kulturens kretslopp.

På den yrkesverksamma sidan är likaså hela arrangörsledet en omfattande näringsverksamhet som består av många olika yrkeskategorier. Om inte tidigare så belyste perioden under pandemin bredden av alla olika verksamheter som krävs för att arrangera.

Därför är kultur något som vi behöver möta tidigt – både att vara publik och som del av det egna skapandet – och då redan som barn och ung. Då kan vi skapa goda förutsättningar till alla olika delar i kulturens blodomlopp; som skapande, utövare, publik och arrangör. Återväxten på kulturområdet är lika angelägen oavsett om du blir yrkesutövande eller om du utövar kultur är på fritiden.

Bygdegårdarnas Riksförbund är försiktigt positivt inställda till nyckeltal gällande fördelning av anslag då det kan skapa en kontinuitet. Historiska nyckeltal riskerar dock att verka konserverande, denna aspekt måste i så fall mötas.

9.4 Statens arbetsformer

Redan i den nuvarande modellens införande hörs i namnet hur kulturen ska kunna utvecklas – Kultursamverkansmodellen. Samverkan finns inskrivet och binder samman kulturen och den då nya modellen. Att samverkan är en viktig framgångsfaktor för att sprida kulturen i hela landet kan nog flera vara överens om. Men här går också att spekulera i var det kan trar – regionala institutioner med anställd personal, regionala kulturenheter med arbetande byråkrater, kommuner som känner sig åsidosatta utifrån små enheter utan kraft och ideella eldsjälur som inte hinner med att på kvällar och helger också sätta sig in i regionalt och lokalt samarbete.

Men häri finns ju också styrkan – regionala kulturinstitutioner med en bred kompetens inom flera områden med konstnärlig verkshöjd och som kan arrangörsutveckling, tjänstepersoner på regionerna som har kulturpolitiken och kulturens utveckling som uppdrag, kommunala tjänstepersoner med närhet till det lokala kulturlivet och kunskap att fånga det platsunika samt civilsamhället med ideella eldsjälur som med kraft, energi och lokal kännedom och med engagemang vill skapa något på platsen där en bor.

Så kanske det bara handlar om en inställning, kunskap och inspiration för att främja samverkan och tillika tillföra medel som gör att närvaron kan öka och styrkeförhållandena kan utjämnas.

Bygdegårdarnas Riksförbund avstyrker förslaget till förändrat och minskat ansvar av Kulturrådet gällande själva kulturplanerna men tillstyrker förslaget om ett fördjupat ansvar för myndigheten i främjande av samarbete.

9.5 Utvecklade dialogformer

Utifrån erfarenhet och synpunkter från de olika nivåerna i bygdegårdsrörelsen vet vi att dialogen inför regionala kulturplaner och liknande kommunala dito har varit utmanande. Ibland har den inte funnits alls. Men på sina håll har det hittats former där olika aktörer på kulturområdet kunnat mötas eller samlas i sektorsövergripande dialoger.

Vi vet också att dialoger ibland inte blir just det utan hamnar snarare i facket information.

Allt utöver just information är att föredra. Låt det som påbörjats få fortsätta och låt övrigt ge inspiration till möte i dialogform. Dialog är någon som tar tid, precis som demokrati. Och det ska också få ta tid – då skapar vi delaktighet och bred förankring.

Bygdegårdarnas Riksförbund tillstyrker förslaget till utvecklade dialogformer och föreslår att även civilsamhället med flera bjuds in till dialoger på myndighetsnivå.

10.1 Vad krävs för ökad delaktighet?

Vi kan ställa oss bakom resonemanget som leder till att kommunerna, det lokala planet, har en betydelsefull roll att spela för att utveckla kulturen. Men det är också så att vi behöver alla de olika nivåerna för att skapa bredden, höjden, djupet på kulturområdet. Den nationella scenen, den regionala institutionen och den lokala kulturverksamheten har olika syften och mål men kan också hitta samverkan som utvecklar. Detsamma gäller exempelvis den nationella rollen som Kulturrådet kan ta, den regionala kulturenheten och det kommunala kulturkontoret. Ges möjlighet till dialog utifrån respektive nivåns förutsättningar kan det gemensamma utvecklas än mer.

Bygdegårdarnas Riksförbund tillstyrker förslaget att det kommunala, det lokala får en ökad roll i kulturpolitiken till gagn för utvecklingen av kultur i hela landet.

10.2 Gestaltad livsmiljö

Vi ser det som intressant att livsmiljön i en gestaltad form lyfts in i utredningen. Som organisation med 1469 medlemsföreningar som tillsammans äger fler fastigheter än så blir vi en del av livsmiljön för många människor.

Att lyfta gestaltning, enprocentregeln, estetiska perspektiv är viktigt men bör snarare placeras i eller i närheten av PBL med inspiration från svensk kulturpolitik.

Bygdegårdarnas Riksförbund anser att idén om att införliva gestaltad livsmiljö i kultursamverkansmodellen är intressant.

10.5 Andra frågor av betydelse

Som Sveriges största organisation för allmänna samlingslokaler kan vi se betydelsen av platsen, lokalen, verksamheten som ett sätt för att skapa integration, inkludering och gemenskap. Kulturen är en del av detta som verksamhet och aktivitet men lika betydelsefullt är att det finns arenor där människor kan mötas utifrån samma förutsättningar.

Kulturens kostnader kan diskuteras, utredas och räknas på. Andra områden kan också utsättas för beräkningar av hur mycket de kostar. Men här vore intressant att vända på perspektivet – vad kostar det för samhället om det inte finns någon kultur, platser där människor kan mötas, bildning i bred bemärkelse tas bort?

Hur vore det att sätta målet 2 procent av BNP till kulturen? Eller vad skulle det kosta om vi inte gör det? Vilket samhälle skulle vi kunna skapa där kulturen får en ökad roll?

Som en stor aktör inom civilsamhället ser vi att medel idag kommer vår organisation, bygdegårdsrörelsen i sin helhet, till del via olika vägar; staten, regionen, kommunen och privata medel. Detta sammantaget gör att en brokig verksamhet kan ges stöd utifrån olika behov och olika förutsättningar. Kulturrådet har ansvaret för den nationella nivån och kan finnas med i regionala och lokala utvecklingsprojekt som efter utvärdering kan bli en del av det årliga stödet, regionerna ger stöd åt våra distrikts verksamheter och en del kommuner hanterar drift- eller verksamhetsbidrag som föreningarna kan söka. Därutöver finansieras stor del av våra föreningars verksamheter och fastigheter genom medlemsavgifter men främst genom uthyrning av den allmänna samlingslokalen samt olika former av arrangemang. Dessutom finns andra bidragsgivare, där medel kommer från olika håll, som är betydelsefulla för olika delar av civilsamhällets utveckling, exempelvis; Boverket, Postkodstiftelsen, Allmänna arvsfonden, Leader, Länsstyrelsen och Postkodstiftelsen. Alltså en mix av det privata och det allmänna.

Bygdegårdarnas Riksförbund anser att det finns en bred palett av olika stöd för att kulturområdet ska kunna utvecklas.

Per Lodenius
Förbundsordförande

Kenneth Lundmark
Förbundschef

Stefan Löfgren
Nationell verksamhetsutvecklare konst och kultur